

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Кафедра романо-германської філології

Рекомендовано до захисту

Протокол засідання кафедри № _____

від «_____» _____ 2024 р.

Завідувач кафедри _____

(прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ МОДАЛЬНОСТІ У
ФРАНЦУЗЬКОМУ ДРАМАТУРГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Виконавець:

студентка: II курсу магістратури,
групи ФМПЗ-61

Воржевітіна Анжеліка Ігорівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник роботи:

Вороніна Марина Юріївна

доцент, канд. філол. наук

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Підпис керівника _____

Кваліфікаційну магістерську роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії

Протокол № _____ від «_____» _____ 2024 р.

Голова Екзаменаційної комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. КАТЕГОРІЯ МОДАЛЬНОСТІ ЯК ОБ’ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Універсальний характер категорії модальності.....	7
1.2. Засоби вираження категорії модальності	13
1.3. Характеристика епістемічної модальності.....	17
Висновки за розділом 1.....	21
РОЗДІЛ 2. ЕПІСТЕМІЧНА МОДАЛЬНІСТЬ У ДРАМАТУРГІЧНОМУ	
ДИСКУРСІ	23
2.1. Особливості драматургічного дискурсу	23
2.2. Засоби реалізації епістемічної модальності	27
2.3. Аналіз засобів епістемічної модальності у театральних п’єсах.....	31
Висновки за розділом 2.....	42
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	54

ВСТУП

Вивчення багатовекторної картини світу знаходить своє відображення в дослідницьких роботах вчених різних галузей. Лінгвістичний аспект досліджень є невід'ємною частиною у цьому просторі. Модальність як суб'єктивна категорія, що передає сприйняття інформації мовцем через його судження, завжди була в центрі уваги дослідників і постійно збагачувалася новими ідеями.

Актуальність дослідження полягає у вивченні взаємодії мови з глибиною людського, емоційного, душевного та психологічного стану на основі аналізування засобів вираження епістемічної модальності у драматичних творах, а також у подальшому опрацюванні і розробці універсального характеру саме категорії модальності. Модальність розглядається з різних точок зору і стає предметом детального аналізу філософії, логіки, лінгвістики, дидактики. Велика увага приділяється її теоретичному аналізу та її практичному застосуванню у сфері лінгвістики та викладанні іноземних мов. Модальність має велике значення в наукових дослідженнях, що описують позиції суб'єкта у мові, а також у його відношенні до лінгвістичного або екстралінгвістичного простору в цілому. Таке тлумачення модальності відкриває нові можливості для розгляду особових виявів модальності, зокрема такі значення як: вірогідність, необхідність, впевненість, неупевненість, заперечення, та позитивна або негативна оцінка якогось явища дійсності. Розширений таким чином поняттєвий простір виявів модальності отримує відображення в широкому спектрі сфер інтелектуальної та практичної людської життєдіяльності і привертає до себе увагу таких вчених, як лінгвістів, педагогів, а також філософів та інших науковців. І саме увага вчених-лінгвістів є доцільною, оскільки саме лінгвісти реалізують дослідження, що стосуються вивчення того, як людина виражає свої знання, вміння, навички, досвід, відношення до оточуючого її світу у мові.

Об'єктом дослідження є категорія модальності у франкомовному драматургічному дискурсі.

Предметом дослідження є засоби вираження категорії епістемічної модальності у драматургічних творах.

Мета дослідження полягає у виявленні, описі та аналізі засобів вираження епістемічної модальності у франкомовному драматургічному дискурсі.

Для реалізації цієї мети необхідно вирішити такі **завдання**:

1. З'ясувати статус епістемічної модальності в лінгвістиці в рамках модальних значень.
2. Зробити систематизований аналіз засобів вираження, що описують епістемічну модальність.
3. Зробити аналіз особливості й характеру оцінки реальної дійсності, яка надається мовцем.
4. В драматургічному дискурсі дослідити специфіку використання епістемічної модальності.

Матеріалом дослідження були театральні п'єси французьких письменників.

Методи дослідження зумовлені сформульованими метою та завданнями, а також специфікою аналізованого матеріалу: компонентний аналіз для виділення значення лексичних одиниць; дескриптивний аналіз для характеристики ситуацій, наведених як приклад; дистрибутивний аналіз при розгляді цілісних конструкцій зі значенням ознаки модальності; компаративний аналіз для порівняльного зіставлення ступеня впливу на оточення.

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі та систематизації мовленнєвих прийомів передачі епістемічної модальності у франкомовних драматургічних творах. Дослідження пропонує враховувати модальність як не лише засіб передачі інформації, але і як важливий елемент розкриття складних почуттів, характерів, емоцій та конфліктів персонажів в драматургічних творах.

Такий підхід розширює розуміння природи модальності, визначаючи її важливу роль у вивченні сприйняття і взаємодії з навколишнім світом.

Практичне значення отриманих результатів дослідження визначається здатністю використання його результатів, головних ідей у викладанні курсів з теоретичної та практичної граматики французької мови, може бути застосована у сферах лінгвістики, викладання іноземних мов, а також в подальшій науково-дослідницькій роботі студентів.

Апробація результатів дослідження. ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ МОДАЛЬНОСТІ У ФРАНЦУЗЬКОМУ ДРАМАТУРГІЧНОМУ ДИСКУРСІ / Марина ВОРОНІНА, Анжеліка ВОРЖЕВІТІНА / ХУДОЖНІ ФЕНОМЕНИ В ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ («ЕТНОІМАГОЛОГІЧНИЙ ВИМІР»), Тези доповідей X Міжнародної наукової конференції / Харків - 2024

Структура та обсяг кваліфікаційної магістерської роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (що становить 103 позицій) і списку джерел ілюстративного матеріалу. Загальний обсяг курсової роботи 56 сторінок, з яких 44 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

КАТЕГОРІЯ МОДАЛЬНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У контексті кваліфікаційної магістерської роботи для дослідження засобів вираження епістемічної модальності на прикладі драматичних творів, необхідно поринути в суть того, як мова взаємодіє з глибиною людського, емоційно-душевного та психологічного стану. Драматургія, як жанр мистецтва, розкриває перед нами унікальний світ, де мова стає інструментом для, не тільки, передачі інформації, але й для розкриття складних думок і підсвідомостей, станів душ і внутрішніх світів персонажів драматургічних картин. Дослідження епістемічної модальності в драматичних текстах не просто аналізує поверхневі висловлювання, діалоги та монологи, воно занурюється в глибину кожної репліки, кожного жесту, кожної міміки, кожного мовчання, кожної витриманої паузи, щоб розкрити справжнє витончене значення, приховане за словами та діями персонажів.

Аналіз епістемічної модальності відкриває перед нами не просто світ натренованих фраз або діалогів з монологам, а цілу палітру людських переживань, сумнівів, переконань, радостей, веселоців, заворушень, пристрастей, тобто спектр усіляких почуттів та характерів. Мовні інструменти, які використовуються авторами в драматичних творах, служать як своєрідним задзеркаллям, що відбиває глибину думок, емоцій та внутрішніх конфліктів персонажів. Дослідження епістемічної модальності допомагає розкрити складність психологічної природи героїв, їх внутрішні суперечності та психологічні конфлікти навіть із самими собою, розкриття їх інтроспекцій та внутрішніх дилем, взаємодія з самими собою та навколишнім, елементи суперництва, зіткнення та вирішення, а також - динаміку їх взаємовідносин у процесі оповідання сюжету загалом.

Гносеологічною основою модальності є логічне судження і пов'язані з ним поняттєві компетенції. Модальність у лінгвістиці визначається як властивість граматичних структур або слова, що виражає ставлення мовця до

дії чи події. Модальність може виражати різні концепції, такі як можливість, необхідність, бажання, дозвіл та інші. Цей аспект мови важливий для точного вираження смислу висловлювання та розуміння інтенцій мовця. Вивчення модальності також включає дослідження синтаксичних структур та семантики модальних виразів у мові. Модальність відіграє вирішальну роль у процесі спілкування. Дозволяючи нам висловити свої почуття та своє ставлення в мовленнєвій ситуації, це полегшує розуміння повідомлення. Розрізнення між модальністю висловлювання є особливо актуальним, оскільки воно висвітлює намір мовця, коли він робить висловлювання, а також форму, у якій це висловлювання представлено. Модальність відіграє важливу роль у лінгвістичному просторі, допомагаючи виражати специфічні відтінки значень та відношень між мовцем та висловлюваним. Модальність – це експліцитно або імпліцитно вкарбована в судження додаткова інформація про логічний або фактичний його зміст, про регулятивні, темпоральні та оціночні характеристики. Універсальність категорії модальності полягає в тому, що вона знаходить своє місце і вираження в багатьох видах інтелектуальної та практичної діяльності. У франкомовному світі надається перевага логіко-філософському аспекту модальності. На національному рівні кафедра філософії Паризького університету «Сорбонна III» займається дослідженням засобів універсалізації модальності в гуманітарній сфері. Кафедра систематично проводить семінари, конференції, наукові читання, на які залучаються експерти з усього світу. Предметом їх наукової діяльності є багатогранність категорії модальності в логіці, філософії, лінгвістиці, дидактиці [85, 86, 91, 94, 101, 102, 104, 95, 87, 78, 31].

1.1. Універсальний характер категорії модальності

Модальність в логіці як об'єкт досліджень відрізняється від лінгвістичної модальності. У формальній логіці, розробленій Б. Русселом, вивчалися висловлювання без урахування показників способу дії [98, 100, 99, 43, 60].

Символічна логіка збагатила суто формальну логіку такими поняттями, як «необхідність» і «можливість» [81, 54, 55]. З іменем С. Кріпке пов'язують виникнення нового розвиненого напрямку - формальної семантики. Таким чином, суто формальні аспекти набули поняттєвої основи. Як наслідок цього факту модальна логіка здобула нове дихання в дослідженнях лягла в основу деонтичної логіки, радикальної, темпоральної, епістемічної, динамічної та узагальнюючої логіки пізнання.

У лінгвістиці модальність є предметом вивчення на двох різних рівнях: на рівні речення - це граматична модальність, і висловлювання - це прагматична модальність. Модальність має смислове підґрунтя. Що відображає концепцію оцінки як раціональної, так і емоційної. Ш. Баллі вважав, що будь-як висловлення має такі виміри, як диктум (фактичний зміст) і модус (оцінка) [82].

У деяких лінгвістичних дослідженнях модальність називають міжособистісним аспектом граматики, який є головним як у письмовій, так і в усній формах [37, 38, 76, 63]. У мовленнєвому дискурсі інструменти модальності використовуються для встановлення певних відносин і навіть можуть задавати характер самих відносин між співрозмовниками. Так заведено, що у своєму житті людина керується своїми переконаннями, звичаями, і вчинки людини є соціально маркірованими, і в них об'єктивно чи суб'єктивно відбивається її власне ставлення до інших. І таким чином моральні норми, які є прийнятними в суспільстві, знаходять свій прояв і в лінгвістиці, а точніше в лінгвістичних моделях дискурсу. Ціла низка модальних одиниць дає змогу впливати, чинити опір, намагатися довести свою точку зору і навіть нав'язати її співрозмовнику. Роль епістемічної модальності зі всіма її відтінками полягає у зниженні накалу дії, пом'якшенні характеру висловлювань та їх категоричності. Але вивчення модальності тільки на рівні мовленнєвого дискурсу не дає повної картини об'ємного явища епістемічної модальності. Модальність у тексті, взаємодія автора і читача, вплив автора на читача, інтенція автора також мають стати об'єктом дослідження лінгвістів. Авторська оцінка завжди є пов'язаною з пошуком доречних засобів її вираження, а вивчення цих засобів у певних

творах веде дослідників до глибин естетичної концепції письменника [66, 65, 77].

Модальність являє собою мовну універсалию, що виступає як невід’ємна частина манери поведінки й мовлення людини та використовується для позначення широкого спектра явищ, що не є однорідними за своїм змістом, граматичними параметрами, за місцем, що посідають їх на рівні мовленнєвого структурного формування. Питання про обмеження цієї категорії в загальній лінгвістичній картині має багато рішень, бо до категорії модальності можна віднести такі поняттєві ознаки:

1. протиставлення виразів щодо їхніх комунікативних інтенцій, а конкретно - «твердження – запитання – наказ»;
2. протиставлення за ознакою «ствердження – заперечення»;
3. протиставлення «реальність – ірреальність»;
4. протиставлення «довіра – недовіра»;
5. протиставлення «впевненість – невпевненість» [8, 9, 61].

Поняття модальності розглядає двокомпонентну структуру висловлювання, що складається з:

1. диктуму – субстантивного компонента, що описує стан речей в об’єктивній дійсності;
2. модусу – модального компонента, який виражає ставлення мовця до змісту висловлювання (можливість, необхідність, вірогідність тощо), саме модус відображає інтелектуальне, емоційне чи вольове судження мовця про диктум.

Модус і диктум утворюють єдине ціле, але водночас зберігають відносну самостійність. Модус накладає на диктум певну модальну характеристику, виражаючи ставлення мовця до того, про що йдеться у висловлюванні.

Більшість дослідників поділяють категорію модальності та вважають, що модальність має двозначний характер: вона може бути об’єктивною та суб’єктивною. Об’єктивна модальність являє собою прояв ставлення мовця до дійсності, а суб’єктивна відображає міру його довіри до певної інформації або

визначає вірогідність наданої інформації, що відображає дійсність. Предметом першої є факти дійсності, які ми спостерігаємо, констатуємо, відзначаємо, не даючи їм оцінки. Відповідно ставлення та оцінка суб'єктом факту до реальності є предметом вивчення суб'єктивної модальності. Суб'єктивна модальність покриває весь спектр різноманітних і різноаспектних виразів людської поведінки та методів кваліфікації людиною свого ставлення до факту дійсності. Такий розподіл на два типи має загальний характер і дотепер є приблизним, бо не конкретизує безліч відтінків імовірності інформації та довіри до неї [30, 32, 34].

Саме на цій підставі в класичній граматиці поділяють дієслівну роль між чотирма способами дії: дійсний спосіб нахилу відносять до вираження реальної дійсності, а наказовий, умовний – I та умовний – II – до оціночної дії. Отже, дійсний зворот належить до об'єктивної модальності, а три інші – до суб'єктивної. Однак постає питання про обумовленості місця дієслова в цьому розподілі. Цей розподіл пояснюється тим фактом, що основною ознакою речення виступає предикативність, а саме дієслово виступає формою предикативності.

Засоби суб'єктивної модальності діють як модалізатори головної компоненти категорії модальності – способу дієслова. Модалізатори – модальні слова, вирази тощо, часом переважають над об'єктивною модальністю висловлювання і наділяють висловлювання характером суб'єктивності. Саме це явище є предметом дослідження категорії модальності відповідно до того, який характер, об'єктивний чи суб'єктивний має висловлення. Але характеристики певної модальності в різних типах категорії виражаються неоднаково.

Категорія модальності є неоднозначною: вона може бути об'єктивною і суб'єктивною. Об'єктивна модальність є висловлюванням ставлення мовця до дійсності, тоді як суб'єктивна модальність відображує ступінь його довіри до певної, конкретної інформації або ж визначає ймовірність того, що подана інформація відображає дійсність. Цей розподіл на два типи є узагальнюючим і

все ж таки приблизним, оскільки не уточнює багатьох відтінків вірогідності інформації та довіри до неї.

Пошуки лінгвістичних варіантів наштовхнули вчених на ідею трихотомічності природи модальності: деонтична, алетична та епістемічна. Інші розмежовують модальність, орієнтовану суто на агента, вона описує різноманітні властивості, що стосується агента, його здібностей, намірів, обов'язків тощо. Друга ж модель модальності ідентифікується ними як епістемічна, така, що підкреслює заохочення до оцінки тієї чи іншої реальної ситуації. І нарешті третя модальність характеризується як оповідна, вона виступає у висловленні саме як реалізатор дії, волевиявлення, наказу, дозволу тощо [86, 89, 97, 96].

Попри все розмаїття наданих класифікацій, дослідники модальності визначають три її види як безперечні: алетична, деонтична та епістемічна модальності. Алетична модальність (походить від грец. «aletheia» – істина) позначає значення висловлювання як реальність – нереальність, є відображенням дійсності й розташовується на осі «істинно – хибно». Вона констатує факт і демонструє дійсність такою, якою вона є. Деонтична модальність (походить від грец. «deon» – обов'язок) характеризує висловлювання за принципом дозволеності – недозволеності в межах моральної норми й репрезентує собою ступінь відповідності ситуації морально-етичним побажанням оповідача. Цей ступінь може варіюватися від абсолютної необхідності до повної небажаності. Епістемічна модальність (походить від грец. «episteme» – знання) проводить розмежування між поняттями вірогідності – невірогідності, виявляючи знання мовця про інформацію, яку він подає у висловлюванні, та його ставлення до неї з точки зору її вірогідності. Ця модальність включає мовні засоби, за допомогою яких мовець представляє джерело інформації. У вербальному вираженні епістемічна модальність визначається як вірогідність – невірогідність того, що відбувається (може відбуватися або відбулося) в певній імовірній гіпотетичній ситуації в реальному світі. Епістемічна модальність відображає впевненість – невпевненість у змісті

висловлення. Іноді вона об'єднується з алетичною модальністю (реальність – нереальність) у тому випадку, коли вживаються дієслова *savoir, croire, penser, supposer* та інші оціночні дієслова і набуває фактитивності, тобто логіко-лінгвістичної характеристики, додаткового судження непрямого порядку. Деонтична модель має відношення до орудійної функції мови і спрямована на намір, побажання, обов'язок, тобто такі аспекти, що пов'язані з поняттям норми: *il est permis, il est interdit*.

Темі епістемічної модальності присвячено багато досліджень сучасних франкомовних лінгвістів. Всі вони відштовхуються від принципу евіденціальності тобто очевидності. У французькій мові засоби маркування евіденціональності є досить неоднорідними, вона не є релевантною за своєю природою, тобто об'єктивною, адекватною моменту істини, а тому належить до суб'єктивної епістемічної модальності [97, 96, 94, 102, 103, 104, 48, 49, 44, 10, 65, 16, 8]. Дослідники стверджують, що евіденціональність та епістемічна модальність не поєднуються між собою, більше того, вони знаходяться в протистоянні одна одній. Вони не належать до одного поняттєвого класу: епістемічна модальність має оціночну ознаку, в той час як евіденціональність є лише джерелом інформації. Таким чином дослідники переслідують суто прагматичну мету, яка характеризується прагматичністю модальності та рівнем зв'язку між формою – засобами вираження та змістом – обробкою інформації.

Враховуючи труднощі, які полягають у тому, що в різних мовах засоби вираження є полісемічними, а поняття, які пов'язані з модальністю, є зовсім різними з точки зору їх вербальної репрезентації, можна говорити про універсальність категорії модальності лише в поняттєвому аспекті. З огляду на цей факт, можна говорити лише про семантичну типологію, яка є припустимою у розгляді феномену, зовнішні вербальні прояви якої синтаксично оформлюються по-своєму в різних мовах. У такого роду дослідженнях аналізується значення, що маркується різними вербальними засобами, характерними для категорії модальності. Такі вербальні маркери пов'язані з

синтаксичними та прагматичними умовами конкретної ситуації й взаємодіють поміж собою.

1.2. Засоби вираження категорії модальності

Категорія модальності характеризується лінгвістами як дуже складна, існують різноманітні точки зору з приводу її природи. Одна частина лінгвістів притримується теорії про її гносеологічні корені, які не мають нічого спільного з персональною оцінкою предмета мисленнєвої діяльності. Інша ж частина вважає, що саме в цій категорії знаходиться суб'єктно-оцінне відношення. Але і перші, і другі визнають, що епістемічна модальність втілює вираження реальності – нереальності. Дотримуючись лінгвістичних принципів Ш. Баллі, лінгвісти враховують модальність як комплексну функціонально-семантичну категорію [59, 7, 74, 13]. Це категорія, яка репрезентує як відношення до дійсності, так і до думки мовця. В інтерпретації Ш. Баллі модальність характеризується передусім як синтаксична категорія, сутність якої відображають модальні дієслова. Саме вони передають судження мовця про предмет обговорення.

Співвідношення модальності та предикативності має свої відтінки у відображенні реальності - ірреальності. Категорія модальності допомагає людині осмислити й передати факт об'єктивної дійсності в простій формі. Але, з іншого боку, для того, щоб донести до співрозмовника свою оцінку наданої інформації, людина використовує предикативність. Деякі вчені розцінюють модальність як невід'ємну частину предикативності, таким чином предикативність розуміється як більш поширене поняття, ніж модальність. Інші, навпаки, переконані, що модальність є такою, до складу якої входить предикативність. Вони обґрунтовують це наступним аргументом: речення може не мати предиката, в той час як модальне значення завжди відображається у ньому. Це характеризує проблему визначеності модальності у лінгвістичному

просторі як дуже складну та суперечливу, яка потребує більш детального її вивчення [17, 7, 53].

Розроблені лінгвістами багатовимірні концепції модальності, які визнають категорію реальності – ірреальності центральним елементом модального змісту, беруть до уваги необхідність її використання у складі суб'єктивних значень.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики термін «модальність» використовується в описі різноманітних мовних явищ. У системі «мовець – повідомлення – дійсність» модальність як сукупність значень, що відображають різні відношення, втрачає статус єдиної категорії, як такої, що вимагає однорідності своїх елементів і системності засобів вираження. Лінгвістична модальність, більше ніж яка інша категорія, зазнала впливу логічної думки, яка розглядає модальність як трихотомічну структуру: алетична, деонтична, епістемічна. Кожна з них відображає по своєму момент дійсності в межах бінарної опозиції «істинно – хибно».

Модальність знаходить своє вираження у граматичних (морфологічних та синтаксичних), лексичних та просодичних вербальних формах [83, 84, 89, 91, 94, 101, 104]. Найважливіші морфологічні засоби втілюються в дієслівному способі: дійсний, наказовий, умовний – I, умовний – II. Залежно від характеру дії – бажана, реалізована, умовна, вірогідна, дія може бути реалізованою через вживання дієслова у відповідному стані. У французькій мові категорія стану також пов'язана з категорією темпоральності та категорією аспекту дії. Деякі дієслова, що позначені терміном «модальні» – *pouvoir, devoir, vouloir, avoir à faire* – стали предметом розбіжностей, щодо характеру їх граматикизації й розглядаються як такі дієслова, що акумулюють як граматичний, так і лексичний засіб модальності. Дієслова з властивістю вираження своєї думки – *penser, croire, supposer etc.* – передають модальність саме своєю семантикою, у тому разі, коли вони використовуються як моделюючі підрядні речення з вираженням довіри – недовіри:

Je crois qu'il est coupable.

Je ne crois pas qu'il soit coupable.

Суто до лексичних засобів вираження модальності належать так звані маркери модальності [32, 35, 37, 46, 47]. Мова йде про цілий клас вербальних одиниць: прислівники, прикметники, вирази, речення-вставки, які надають висловленню один з модальних відтінків: *il est possible que, il est probable que, bien sûr, peut-être, apparemment, heureusement, entre nous soit dit, à ce que je sache etc.* Саме з цим класом модалізаторів пов'язана подвійна природа модальності: вона може характеризувати лише предикат речення або може належати до усього висловлювання і надавати коментар до цілісної ситуації:

Malheureusement, elle est venue en retard (до предикату).

Malheureusement, c'était un échec (до ситуації).

У другому реченні, яке наведено у прикладі, мовець характеризує всю ситуацію і дає їй свою оцінку, лексична категорія переходить до розряду прагматичної й стає об'єктом вивчення прагматики.

До просодичних засобів модальності відноситься інтонація і пов'язані з нею окличні та питальні речення:

Toi, viens, donc!

Tu viens, non?

Кілька модалізаторів різних класів можуть поєднуватися в одному реченні й надавати підсилювальний ефект:

Bien sûr, il est possible que cette fainéantisme royale ne soit une fois de plus que vulgaire propagande [108].

У прислівнику *bien sûr* домінує сема впевненості. Однак відноситься вона до вірогідного факту, що маркується модалізатором *il est possible* у супроводі підрядного речення з дієсловом в умовному способі II. Елемент оціночної модальності *bien sûr* поєднується з елементом епістемічної модальності *il est possible*, що підсилює ефект сумніву щодо вірогідності факту ліношів французьких королей і є наслідком вульгарної пропаганди.

Для того, щоб зрозуміти реалізацію окремих значень лексичних модалізаторів у тексті загалом, необхідно розглядати їх у ситуаціях і навіть у

контекстах, тобто в більш розгорнутих синтаксичних утвореннях. О. Дюкро наводить приклад прислівника *décidément*, модальне значення якого – «рішуче», «абсолютно»:

Décidément, c'est comme ça. (Рішуче, так воно і є.) [87].

Залежно від наміру мовця, цей вираз надає абсолютної впевненості у тому, що справи складаються як треба. Але в ситуації, коли людина, наприклад, зустрічає когось, кого вона давно не бачила, репліка «*Décidément!*» вказує на здивування: «Ну, невже!».

Оцінка цього прислівника складається з деяких ознак, які відсутні у дефініціях, що подані у словнику. Розширення семантики слова має подвійний результат. З одного боку воно є додатковим уточненням, яке стосується ставлення мовця до події, про яку йдеться мова: «*Décidément, c'est comme ça*». З іншої сторони воно призводить до побудови конструкцій з деякими нюансами, більш тонкими, а в розширеному сенсі, на нього впливає контекст і ситуація. У зв'язку з цим більшого значення набуває опис мовного оточення, тобто контекст, що передає ситуативний вимір. У наданій ситуації про випадкову зустріч «*Décidément!*» як одна вокабула без контекстуального супроводу, відображає виключно ситуацію здивування людини. Її реакція на цю зустріч не має відтінків позитиву чи негативу: чи мовець радіє цій зустрічі, чи він є незадоволений нею. Тільки емпіричним шляхом можна більш-менш точно встановити семантичний діапазон лексичної одиниці. У більшій частині випадків семантичний опис ґрунтується на процесах, які відбуваються у свідомості мовця та його співрозмовника, таких як судження з приводу подій, що відбуваються, класифікація, систематизація подій.

1.3. Характеристика епістемічної модальності

Епістемічна модальність – це суб'єктивна категорія, що використовується у процесі висловлювання для відображення мовцем його особистої оцінки зі значенням вірогідності чи невірогідності повідомленої інформації або

впевненості чи невпевненості у своїх висловлюваннях з відповідного питання. За змістом епістеміка є частиною семантики, яка включає концепції власного погляду, сумніву, допущення та оцінювання.

З огляду робіт сучасних франкомовних дослідників, характеристика модальності є загально визнаною і спирається на три основні поняття, а саме на мовця, його висловлювання та ставлення мовця до висловлювання. У лінгвістиці найбільш обґрунтованими є концепції, які поєднують модальність з поняттям ставлення мовця до висловлювання [96, 52].

Епістемічна модальність безпосередньо пов'язана з нашими знаннями про світ, за допомогою яких ми висловлюємо свою віру чи зневіру щодо повідомлюваної інформації. Епістемічна модальність визначає значення достовірності чи недостовірності твердження за допомогою суб'єктивного сприймання модальності. Спираючись на теоретичні погляди Н. Ле Керлера можна виділити декілька рівнів епістемічної модальності, які поділяються на наступні види:

1. впевненість:

Je suis sûr que vous avez des plans.

Vous avez certainement des plans.

2. умовна впевненість:

Je crois que tu es amoureux.

3. впевненість з допущенням нездатності до втілення:

Elle pourrait acheter un bel appartement.

Elle achete un bel appartement peut-être.

4. допущення:

Il paraît qu'il va être viré aujourd'hui.

5. допущення втілення, але під сумнівом:

Il est possible qu'elle ait laissé son parapluie dans le bus.

6. повна невпевненість:

Je ne suis pas sûr qu'elle ait des plans pour la soirée.

7. часткова невпевненість:

Il est peu probable que tu es amoureux.

Щодо певної інформації, представлені у висловлюванні, то міра впевненості чи невпевненості мовця, у викладеному, є головним фактором.

Зіставляючи модальність з двома основними елементами модальної логіки, а саме мова йде про повне ствердження і заперечення, можна зробити висновок, що епістемічна вірогідність реалізації факту може мати ознаки, які вказують на наявність, передбачуваності, або лише на можливість чи неможливість. Такий різновид можливості інколи позначають як двосторонню, тобто така, що може існувати, а може й не існувати. Засобами вираження цього виду модальності є різноманітні екстралінгвістичні форми, наприклад будь-які жести, також просодичні форми, такі як інтонація, й граматичні та лексичні.

Епістемічна модальність включає в себе не лише маркери, що вказують на невпевненість, але й ті, що вказують на впевненість. «Відрізок ступеня впевненості мовця може простягатися від абсолютної впевненості до абсолютної невпевненості» [97, с. 71, 75, 18, 35, 58]. Однак шкала, яка демонструє неоднозначний рівень впевненості, не враховує значення маркерів таких, як «сумнівно, маловірогідно» тощо, тобто тих, які демонструють досить високий ступінь впевненості в негативному реченні, а не в наративному, тобто стверджувальному). Е. Ту Волд стверджує, що вісь епістемічної модальності йде від абсолютної впевненості через невпевненість будь вона часткова чи тотальна і знову ж до повної впевненості. Епістемічна вісь представлена наступним чином:

1. абсолютна впевненість:

Nicole est là pour l'aider.

Nicole est certainement là pour l'aider.

2. часткова невпевненість:

Je crois qu'elle est là.

Il est possible qu'elle soit là.

Nicole doit être là.

Nicole est probablement là.

3. повна невпевненість у протилежному:

Il est douteux qu'elle soit là.

Je ne crois pas qu'elle soit là.

Засоби вираження модальності поділяють на граматичні та лексичні. Таким чином засоби вираження епістемічної модальності можна розділити на чотири умовні групи.

До першої групи належать засоби вираження абсолютної або повної впевненості мовця в той інформації, яку він надає. В цій групі серед граматичних засобів можна відзначити наявність теперішнього часу дійсного способу дієслова *être*, а серед лексичних – прислівник *certainement*.

Другу групу складають засоби, які позначають часткову невпевненість або вагання мовця. Граматичні засоби: модальне дієслово *devoir*, яке акумулює лексичні та граматичні значення; перша особа однини дієслова *croire*, що також є симбіозом граматичних та лексичних значень; умовний спосіб – II дієслова *être*, що підпорядковується головному реченню з вираженням семантичної можливості, тобто акумулюючи ознаки граматики і лексики. Лексичні засоби виражені прислівниками *probablement* та *peut-être*.

До третьої групи зі значенням повної невпевненості належать граматичні засоби вживання стану, умовний спосіб – II, перша особа однини дієслова *croire*, яке має певну сему з позначеною точкою зору. А до лексичних засобів можна віднести вираз *il est douteux*, в якому основним значенням є саме значення прикметника *douteux*, до словотворчої структури якого належить сема абсолютної невпевненості мовця в інформації, що надається.

Четверта група, так само як і перша, транслює абсолютну впевненість, але з абсолютно протилежним значенням, де особа відсутня. Граматичними засобами вираження є дієслово *être* у теперішньому часі дійсного способу та вираз *il est évident* як лексичний засіб. Але, безумовно, треба брати до уваги велику кількість синонімів з однаковим лексичним значенням.

Деякі лінгвісти поділяють саму епістемічну модальність на об'єктивну та суб'єктивну. Поряд із загальним поділом, вони також відзначають окремі

засоби вираження двох типів епістемічної модальності [74, 1, 22, 33, 11, 64]. Суб'єктивна модальність – це вираження ставлення мовця до висловлювання, а об'єктивна модальність – це вираження висловлювання в цілому по відношенню до дійсності. Об'єктивна модальність, у французькій мові, передається за допомогою вербальної форми способів дії. Об'єктивна епістемічна модальність проявляється в умовному способі дії – I і II. Суб'єктивна епістемічна модальність проявляється у висловлюванні за допомогою специфічних модалізаторів: прислівників, прикметників, вставних слів та речень, інтонації:

Il serait bon de commencer par dire bonjour (Було б краще спочатку привітатися) [105, с. 18].

Як показник об'єктивної епістемічної модальності може виступати дієслово *être* в умовному способі – I:

Soit que ce filtre fut, vraiment, composé d'une matière irrésistante, soit que la dame y eût versé trop de liquide, le filtre creva (Чи то фільтр був зроблений не з дуже надійного матеріалу, чи то жінка налила занадто багато рідини, але фільтр не витримав) [105, с. 22].

У висловлюванні, характерному для об'єктивної епістемічної модальності, ситуація нерозуміння причин того, що сталося, передається подвійним вживанням умовного способу – II, а саме: *soit que...soit que* та дієслова *verser* у минулому часі умовного способу – II.

Il serait difficile qu'il en fût autrement (Навряд чи було складніше, якби він зробив інакше) [105, с. 28].

У першій модальній частині вживання дієслова *être* в умовному способі – I позначає об'єктивну епістемічну модальність, але невпевненість у першій частині висловлювання – модус, знаходить підтвердження у другій частині – диктум за допомогою того ж дієслова *être*, але в умовному способі – II.

Ce n'est peut-être pas grand'chose (Можливо, це не така вже важлива річ) [105, с. 40].

У цьому випадку через прислівник, який виступає в ролі модалізатора, *peut-être* виражена невпевненість мовця у важливості того, що коїться.

Висновки до розділу 1

Визначаючи модальність, вчені-лінгвісти передусім акцентують увагу на ставленні мовця до його висловлювання, до дійсності, а також на тому, як висловлювання, у свою чергу, відображає цю дійсність завдяки оцінці мовця. Іншими словами, в процесі комунікації ключове значення має ставлення мовця до дійсності. Саме дійсність спонукає мовця до формулювання висловлювання, а мовець у цьому висловлюванні демонструє своє ставлення до дійсності.

Різні погляди на модальність свідчать про нашу когнітивну діяльність. Дослідження універсалій людського мислення призвело до тривимірного визначення логічної категорії модальності, яка включає в себе всі диференційні ознаки кожного типу: алетичної, деонтичної та епістемічної модальності. Алетична модальність виражає значення висловлювання в контексті реальності та нереальності, відображаючи істину в категорії «істинно – хибно». Деонтична модальність оцінює висловлювання з точки зору дозволеності та недозволеності в межах моральних норм, відображаючи ступінь відповідності ситуації морально-етичним прагненням мовця. Епістемічна модальність, у свою чергу, визначає вірогідність чи невірогідність подій, які можуть відбутися в певних гіпотетичних ситуаціях у реальному світі. Кожен з цих видів модальності має свої особливості та способи вираження в мові.

В основі загального принципу трихотомічного поділу лежить ставлення мовця до дійсності. У межах мовного контексту модальність може проявлятися на рівні окремого висловлювання, відображаючи ставлення мовця до дійсності – об'єктивна модальність, а також ступінь його довіри до конкретної інформації, що міститься у висловлюванні – суб'єктивна модальність.

РОЗДІЛ 2

ЕПІСТЕМІЧНА МОДАЛЬНІСТЬ У ДРАМАТУРГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Дискурс – це текст, що досліджується в сукупності з екстралінгвістичними засобами. В. Є. Чернявська визначає дискурс як комунікативну подію, що породжує текст, який пов'язаний, по-перше, з ментальною сферою та попередніми знаннями, а по-друге, з певними моделями-зразками [12, 51, 3, 36, 46, 50, 80]. Об'єкт дослідження дискурсу фокусується на мовленні та взаємодії в комунікації. Аналіз дискурсу охоплює як стратегії, так і наміри, а також передбачає розуміння мовленнєвого акту з точки зору суб'єкта мовлення – мовець, та реципієнта – слухач, крім того, сукупність ментальних процесів: психологічні, етнографічні, соціокультурні правила і стратегії розуміння з обох сторін. Найважливішою характеристикою дискурсу є його інтерактивна природа та послідовна

2.1. Особливості драматургічного дискурсу

Поняття «текст» і «дискурс» були предметом багатьох досліджень і має безліч відповідних визначень. На думку більшості науковців, драматичний текст є художнім твором, створеним відповідно до специфічних законів цього жанру, який є результатом дискурсивної взаємодії між двома свідомостями: автором та читачем або глядачем. Драматичний текст відрізняється від недраматичних текстів тим, що в його структурі присутній метатекст, який виконує роль формату знань. (Ю.Н. Караулов, М.Л. Макаров, Н.Д. Арутюнова, Д. Мангено)

Дослідження різноманітності типів дискурсивного простору з семіотичних, когнітивних, комунікативних, культурологічних та інших перспектив є однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики, яка виходить на міждисциплінарний рівень дослідження. З одного боку, міждисциплінарний

підхід дає змогу розширити можливості вибору ознак формування дискурсу, тим самим сприяючи визначенню статусу того чи іншого типу дискурсу, з іншого боку, з точки зору специфічної ідентифікації та проєкції диференційованих ознак на тип дискурсу, він ускладнює виокремлення ознак, притаманних саме цьому типу дискурсу, з метою опису формування дискурсу [29, 42, 79, 23, 4].

Подібна тенденція спостерігається і в дослідженні драматичного дискурсу. Проте, на нашу думку, проблематика драматичного дискурсу має значні відмінності від інших дискурсивних досліджень. По-перше, тому що вона має багату традицію наукових досліджень, а по-друге, тому що вона безпосередньо пов'язана з фізіологічними та лінгвістичними дослідженнями в загальному контексті гуманітарних знань. Усі ці положення створюють об'єктивне підґрунтя для перспективного вивчення драматичного дискурсу як об'єкта лінгвістичних досліджень. У зв'язку з цим, варто зазначити, що в контексті дискурсивних досліджень ХХ століття простежується інтерес до вивчення драматичного дискурсу, історія якого має багату традицію, яка сягає корінням в античні часи.

Загалом, питання драматургічного дискурсу розглядалися та аналізувалися в наукових статтях, монографіях і дисертаціях, переважно в трьох напрямках: літературознавство, прикладна наука та лінгвістика [92, 25, 24].

Драматургічний дискурс, як предмет лінгвістичного дослідження, в першу чергу є когнітивно-комунікативним простором всередині художнього твору, де відбувається взаємодія свідомостей персонажів.

Драматургічний дискурс у його другому значенні – це область поєднання активізованих зон свідомості автора і читача-глядача в період створення п'єси та під час її сприйняття споживачем. Драматургічний дискурс характеризується наявністю координатних осей, таких як час, місце та ментальність, що виокремлює його від простого лінійного розгортання драматургічного тексту та сприяє формуванню його багатогранності.

Виходячи з твердження, що драматичні твори є особливими об'єктами дискурсивного аналізу, «специфічними форматами знання», доцільним вважається когнітивний підхід, який зумовлює всебічне висвітлення драматичного дискурсу в різних ракурсах лінгвістичних досліджень [19, 21, 20].

На перший погляд може здатися, що драматургічна мова подібна до звичайної побутової, повсякденної мови, але це не зовсім так. На відміну від повсякденної, має свої власні правила та функції, які сильно відрізняються від повсякденної, адже має зовсім інші функції. Головною функцією драматургічної мови є не комунікація, а повідомлення, яке необхідно донести до аудиторії. На відміну від літературних творів, слова в драматургії не представляють експресії почуттів і думок; замість цього вони служать своєрідним мостом між персонажем на сцені та глядачами. Слова персонажів не так вже й «естетичні», як «практичні», адже вони спрямовані на досягнення конкретної мети в контексті дії вистави. У процесі сценічного виконання словесний текст втрачає свою літературну сутність і трансформується з мовної структури на сценічну.

Мова багатьох персонажів часто є надто химерною та багатослівною, якщо порівнювати з принципом життєвої правди. Це зумовлено кількома факторами. По-перше, в реальному житті ми зазвичай висловлюємося менш охоче і рідше ділимося своїми почуттями словами, ніж на сцені. Ми не так щедрі на слова і жести, оскільки маємо більше часу і не відчуваємо тиску, на відміну від сценічного персонажа, якому потрібно пережити певний проміжок часу — від кількох днів до років — всього за 3 – 4 години. Таким чином, ми можемо спостерігати певний «перехід» від реального життя до сценічного, а форми сценічного зображення та образу не відповідають формам повсякденності [41, 70, 69].

По-друге, на сцені часто використовується форма комунікативних та інформаційних повідомлень про події, що відбуваються за сценою, або навколишні обставини, які повинні бути зрозумілими персонажу, але потребують пояснення для глядача.

По-третє, словесна дія в театрі визначається специфікою самого театру, його розмірами та відстанню до глядача. У реальному житті середня відстань при спілкуванні – від 1 метра до 2,5 метрів, тоді як у театрі вона може перевищувати 10-15 метрів. Це призводить до зовсім іншої сили та виразності звукового повідомлення. Наприклад, персонаж може говорити зі співрозмовником, що стоїть на відстані 1,5 метра, так, ніби між ними 10 метрів. Це необхідно для того, щоб його чули всі глядачі, навіть ті, хто сидить у найвіддаленіших рядах. Отже, мова на сцені здебільшого є неприродною.

Існує декілька способів, якими може бути побудоване мовлення персонажів: діалог, монолог, полілог і репліка. Діалог, як правило, являє собою обмін репліками між персонажами та є найпоширенішою формою драматургічного письма. З одного боку, він виконує функцію комунікації, а з іншого – відображає конфлікт. Діалог можна вважати найактивнішою формою вираження. Однак у класичних п'єсах діалог часто виглядає як послідовність монологів, а не як справжній обмін репліками, що ускладнює проведення межі між ними.

У будь-якому випадку діалог тісно пов'язаний з дією і є її основним виразником. У класицистичній драмі діалог символізує початок дії, а також її причини та наслідки. У натуралізмі діалог виступає лише видимою та вторинною причиною дії, в той час як сама дія розвивається завдяки змінам у ситуації; таким чином, діалог стає відображенням дії. У театрі абсурду та парадоксу діалог слугує ознакою або знаком, який часто є статичним і протиставленим дії [40, 5, 6, 26].

Діалог, який у значній мірі нагадує розмовну мову повсякденного життя, можна охарактеризувати як натуралістичний. Основою театральної мови (мови персонажів) є принцип піднесення над реальністю. Драматичний діалог являє собою спілкування, яке демонструє драматизм емоцій, поведінки або ситуацій. У діалозі присутні паузи — моменти, коли дію можна спостерігати в мовчанні. Ці паузи можуть свідчити про такі ознаки, як:

1. зміна теми розмови;

2. важке становище персонажа;
3. ускладненість висловлювань (збентеженість);
4. роздуми;
5. наявність прихованих емоцій;
6. спроба стримування прихованих емоцій.

Виділяють сцени відкритого і непрямого діалогу. У відкритому діалозі текст і дія збігаються, що характерно для п'єс Шекспіра та подібних творів. Непрямий діалог, натомість, властивий психологічним драмам Чехова. Окрім цього, існують інші форми спілкування в діалозі, наприклад, техніка тейхоскопії. Тейхоскопія, або «погляд крізь стіну», дозволяє не показувати певні сцени, такі як:

1. опис подій, що відбуваються за сценою;
2. діалоги між видимим і невидимим персонажем (наприклад, телефонна розмова);
3. діалоги між людиною і божествами, привидами тощо [67].

2.2. Засоби реалізації епістемічної модальності

Процес епістемічної модальності здійснюється за допомогою модальних слів (модалізаторів). Фахівцями теоретичної граматики [39, 47, 15, 14, 73, 62, 56, 57] об'єднують лексичні модалізатори у функціонально-семантичну категорію, яка посідає окреме місце в класі прислівників. Вони мають свою власну семантику, граматичну форму та синтаксичну функцію. Щодо форми модальних слів, то слід відзначити, що більшість з них утворюються на базі прикметників за допомогою суфікса – *ment*: *vraiment*, *réellement*, *heureusement*, *certainement*, *sûrement*, *évidemment*, *apparemment*, *parfaitement*, *probablement* et *d'autres*. І лише *peut-être* та *certes* мають свою особливу форму. Традиційно у французькому реченні вони виконують функцію обставини й мають досить вільну дистрибуцію в реченні. Модальні слова мають наступні характеристики:

1. Нефіксованість позиції:

Tu as peut-être raison.

Tu as raison, peut-être.

Peut-être, tu as raison.

2. Можливість приєднання додаткового підрядного речення. Це пов'язано з тим, що модальне слово є семантичним еквівалентом головного речення і позначає судження мовця про надане висловлення:

Peut-être, il n'a pas raison.

3. Модальні слова легко формують окрему фразу:

Elle a raison? – Peut-être.

Щодо семантики епістемічно маркованих модальних слів, то їх можна умовно поділити на два типи. Перші відображають впевненість та її нюанси (*sûrement, vraiment, réellement, certainement, etc.*), другі – невпевненість з різним ступенем цієї ознаки (*vraisemblablement, probablement, évidemment, peut-être etc.*). Іноді незначний, невеликий нюанс, доданий досить вільно, змінює значення і сенс самого модального слова:

sans aucun doute (абсолютна впевненість).

sans doute (не абсолютна впевненість)

Якщо зробити компонентний аналіз складу найбільш популярних модальних слів, то можна констатувати, що прислівник *peut-être* посідає найвищу позицію зі значеннями вірогідності – невірогідності й довіри – недовіри. Сумнів та найпростіша вірогідність, головним чином, позначаються прислівником *peut-être*:

Il viendra peut-être.

Peut-être viendra-t-il.

Peut-être qu'il viendra.

Peut-être il viendra [93, с. 146].

Щодо дієслівно-прикметникових зворотів по типу *il est possible, il est douteux* й тощо, основний зміст епістемічної модальності реалізується головним чином у компонентному складі прикметників:

Est-il nécessaire, d'ailleurs, d'y remédier? (Чи необхідно, проте, це виправляти?) [105, с. 27]

Відзначимо специфіку цього прикладу з точки зору моралізації висловлювання, а саме подвійну моралізацію, передану, по-перше, у змісті прикметника *nécessaire*, а по-друге – через питальну форму всього звороту.

Прислівник *bien-sûr* є дуже поширеним у мові й вживається в різних ситуаціях, надаючи їм додаткового змісту і значення. Сам по собі він належить до модалізаторів епістемічної впевненості, і його перше значення – *très certainement*, тобто вищий ступінь впевненості. Однак М. Гревіс підкреслює і наголошує на нейтралізації семи «впевненості» у зв'язку з дуже частим абuzивним вживанням цієї вокабули [90, с.283]:

Aujourd'hui programme sensationnel avec, bien sûr, le sympathique X...

Nous applaudissons, bien sûr la charmante vedette qui...

On n'a pas manqué de reparler, bien sûr, du problème africain.

М. Гревіс також відзначає мінливий характер вокабули у разі змінення просодійної характеристики [90, с.284]:

Bien sûr? C'est-à-dire: est-ce une chose certaine? (невпевненість); – Bien sûr: cela est certain.

Щодо прислівника *sans doute* є деякі нюанси, щодо його вживання, яке змінює ступінь епістемічної модальності. Незважаючи на негативність значення прийменника *sans*, впевненість не є достатньою у змісті цього прислівникового звороту. Всупереч того, що можна подумати, він передає значення як *probablement*, а не *certainement*:

Elle n'a pas fini son travail, elle a sans doute eu un empêchement (Вона не скінчила свою роботу, їй, мабуть, щось стало на перешкоді).

Щоб надати цьому звороту ідеї впевненості, треба додати прикметник. Що містить також заперечення, а саме: *sans nul doute* або *sans aucun doute*, що означатиме «безсумнівно».

Розгляньмо властивості дієслів, які є найбільш значущими для епістемічної модальності. По-перше, це дієслова *croire* і *dire* в Умовному способі – *I on dirait, on croirait*:

On le croirait volontiers.

On dirait une vraie princesse.

Самі по собі, вони позначають нейтральну дію говоріння або мислення, на відміну від таких модальних дієслів як *vouloir, pouvoir* і *devoir*. Але при вживанні в умовному способі вони набувають зовсім іншого значення:

On dit qu'elle est une vraie princesse (Кажуть, що вона насправді принцеса).

On dirait une vraie princesse (Вона схожа на справжню принцесу).

Il revient. On dirait qu'il a du souci (Коли він повернувся, він мав децю стурбований вигляд, він здавався стурбованим) [109, с. 60].

По-друге, *faut croire* і *paraît*, композитні форми дієслів, які мають прислівникове значення «мабуть» або «скоріш за все»:

Il est malade, faut croire (Він захворів, мабуть).

Il est malade, paraît-il ((il)paraît) (Він захворів, як-от (так)).

Un Australien vient de batter mon record, paraît-il (Якийсь австралієць тільки-но побив мій рекорд, здається) [109, с. 31].

До синтаксичних засобів епістемічної модальності належать так звані вставні речення та слова. У межах фрази вставні слова виконують функцію додаткового комунікативного засобу. Що це за додатковий засіб, залежить від змісту фрази, ситуації, тексту та думки автора. Для нас важливі не будь-які структурно позначені речення-вставки, слова-вставки, а ті, що несуть в собі епістемічну модальність, так звані модалізатори: *faut croire, hélas, dommage, heureusement*. Вони синтаксично вкарбовані по формі, але семантично становлять одне ціле з висловленням.

Речення-вставки:

La dernière réunion des végétariens anglais fut, paraît-il, empreinte d'un caractère d'intolérance plus farouche que jamais (Останнє засідання англійських

вегетаріанців, здавалося, несло відбиток ще більшої, ніж будь-коли, ворожої нетерпимості) [105, с. 37].

Un jeune garçon de mes amis m'envoie une letter de conception tourmentée et de forme – dirai-je – incohérente (Маленький хлопчик моїх друзів присилає мені листа, повного стурбованості, але по формі, – я б сказав, – не дуже складно написане) [105, с. 26].

Слова-вставки:

Continuons, fichtre, à publier des journaux, des revues et des livres (Так що продовжимо, чорт забирай, друкувати газети, журнали, книжки).

Pas un mot murmuré près de lui, pas une image évoquée, pas un rien du tout, quoi! Qui ne déclenchât en sa tête un vers (Чи то хтось пробурмотів слово поряд з ним, чи то згадка якась сяйнула, чи то якась зовсім маленька дрібниця підштовхнула, чи що! все спалахувало у його голові віршами).

Il voulait voir; eh bien! Il a vu (Він хотів побачити; то що ж! Він побачив) [105, с. 21, 68, 28, 72, 2, 27, 45, 71].

2.3. Аналіз засобів епістемічної модальності у театральних п'єсах

Серед найбільш пріоритетних напрямів сучасної лінгвістики, яка органічно поєднується із загальною антропоцентричною парадигмою сучасних досліджень, цілком доречним є факт її звернення до театральних п'єс як продукту мовленнєвої діяльності людини у тому випадку, коли досліджується поняттєва-семантична категорія.

Загалом, важливим фактором для драматурга є відтворення дійсності якомога ближче до реальності. Проте завжди залишається значущою оціночна складова фактів дійсності та ставлення до них як автора, так і персонажів. Саме тому феномен епістемічної модальності у драматургічному творі посідає важливе місце у творчій концепції автора. Для дослідників, які займаються літературними доробками драматургів, саме епістемічний аспект модальності викликає інтерес і стає предметом наукових праць.

Для аналізу засобів вираження епістеміки у франкомовному драматургічному дискурсі було задіяно схему осі засобів вираження епістемічної модальності за рівнями значень впевненості – часткової невпевненості – абсолютної впевненості у протилежному.

З цією метою були проаналізовані твори таких французьких драматургів:

1. *Albert Camus* – «*Caligula*»;
2. *Eugène Ionesco* – «*La Cantatrice chauve*»;
3. *Eugène Ionesco* – «*La Leçon*»;
4. *Jean Giraudoux*, «*Electre*»;
5. *Jean Giraudoux*, «*La guerre de Troie n'aura pas lieu*»
6. *Jean-Paul Sartre*, «*Huis-clos*»;
7. *Samuel Beckett* – «*En attendant Godot*»;

З цією метою розподіляємо за значенням епістемічну модальність на чотири групи:

1. У першу групу входять засоби, які виражають абсолютну впевненість мовця в наданій інформації. За граматичним змістом вона належить до об'єктивної епістемічної модальності. Серед граматичних засобів у цій категорії можна відзначити використання теперішнього часу дієслова *être* в дійсному способі, та інших дієслів у Дійсному способі, що відображають реальну картину дійсності. Щодо лексичних засобів – прислівник *certainement*. Наприклад:

1.1. *Je suis né ici et je dois demander, mon chemin comme un passant. Frappe à cette porte!* (Я народився тут і маю питати дорогу як перехожий. Постукайте в ці двері!) – *Jean-Paul Sartre*, «*Huis-clos*» [114, с. 106];

Passé composé de l'Indicatif дієслова *naître*. Дієслово *devoir* висловлює необхідність дії, що стосується деонтичної модальності, що вказує на необхідність або можливість дій. Таким чином, це речення виражає деонтичну впевненість у необхідності запросити напрямок, який пов'язаний з абсолютною впевненістю та відображає реальну картину дійсності.

1.2. *Je me nomme Philèbe et je suis de Corinthe.* (Мене звати Філеб, і я родом із Коринфа) – *Jean-Paul Sartre*, «*Huis-clos*» [114, с. 118];

Présent de l'Indicatif дієслів *être* та *se nommer*, вказує на об'єктивну реальність дії та належність до певного місця або походження. Відсутність модальних дієслів чи модалізаторів підтверджує фактичну впевненість в інформації, поданій у реченні. Таким чином, цей вислів відображає епістемічну модальність, яка є об'єктивною і заснована на реальних даних.

1.3. *Je suis charmeur de mouches, à mes heures.* (У вільний час я заклинатель мух.) – *Jean-Paul Sartre*, «*Huis-clos*» [114, с. 120];

Présent de l'Indicatif дієслова *être* виражає стан або характер людини, а вираз «*à mes heures*» вказує на додаткову обставину часу або умови, в яких передбачається дана дія. Таким чином, речення ілюструє об'єктивну впевненість чи достовірність відомостей про те, що той, хто говорить, іноді займається заклинанням мух у вільний час, без наявності елементів невизначеності чи сумніву.

1.4. *Mais certainement, rien de plus facile. C'est d'ailleurs l'ordre naturel.* (Але, звичайно, немає нічого простішого. Це природний порядок.) – *Samuel Beckett*, «*En attendant Godot*» [106, с. 55];

Présent de l'Indicatif дієслова *être*. Вираз «*Mais certainement*» вносить елемент впевненості у речення та підтверджує визначеність висловлювання. Тут немає ознак сумніву чи невизначеності, і фраза передає загальновідомі, фактичні відомості. Вираз «*C'est d'ailleurs l'ordre naturel*» також підтверджує абсолютну впевненість, відбиває об'єктивну епістемічну модальність і виражає стійкий порядок чи природну послідовність. Таким чином, ця фраза підкреслює об'єктивну та абсолютну впевненість у зазначених фактичних відомостях.

1.5. *Certainement, je suis Pozzo.* (Звичайно, я – Поццо.) – *Samuel Beckett*, «*En attendant Godot*» [106, с. 124];

Présent de l'Indicatif дієслова *être*. Вираз «*Certainement*» вказує на високу впевненість, а фраза «*je suis Pozzo*» підкреслює дійсний стан речей без елементів сумніву або невизначеності. У даному контексті той, хто говорить,

стверджує свою особистість з упевненістю і без вагань. Таким чином, речення ілюструє об'єктивну епістемічну модальність, яка висловлює впевненість в інформації та підтверджує реальність твердження про власну особистість.

1.6. *Certainement, Monsieur. Je vous en prie.* (Звичайно, сер. Будь ласка.) – *Eugène Ionesco* – «*La Leçon*» [113, с. 5];

Вираз «*Certainement*» показує впевненість і визначеність, а фраза «*Je vous en prie*» підкреслює позитивне ставлення до пропозиції або прохання без ознак невизначеності або сумніву. Отже, речення ілюструє об'єктивну епістемічну модальність, що виражає впевненість твердження у відповіді.

1.7. *Mais oui, Monsieur. Certainement, je ne demande que ça.* (Але так, сер. Звичайно, це все, про що я прошу.) – *Eugène Ionesco* – «*La Leçon*» [113, с. 5].

Présent de l'Indicatif дієслова *demander*. Вираз «*Mais oui*» й «*Certainement*» вказують на впевненість і визначеність у відповіді, а фраза «*je ne demande que ça*» демонструє її сильне бажання та впевненість у своєму запиті. Ця відповідь несе інформацію з достатньою впевненістю та позитивним ставленням, що є характеристикою епістемічної модальності, що виражає впевненість у висловлюванні та переконаність у реальності запиту.

2. До другої групи належать засоби, які вказують на часткову невпевненість або коливання мовця щодо присутності конкретної особи. Граматичними елементами цієї групи є модальне дієслово *devoir*, що поєднує лексичне й граматичне значення, а також перша особа однини дієслова *croire*, яке також є комбінацією граматики та лексики; Умовний спосіб – II дієслова *être*, яке підпорядковується головному реченню з вираженням семантичної можливості, що також поєднує граматичні та лексичні ознаки. До лексичних засобів належать прислівники *peut-être* та *probablement*. Наприклад:

2.1. *Cependant, la soupe était peut-être un peu trop salée.* (Однак суп був, мабуть, надто солоним) – *Eugène Ionesco*, «*La Cantatrice chauve*» [112, с. 3];

Вираз «*peut-être*» вказує на часткову невпевненість або коливання в оцінці ситуації, а слово «*Cependant*» може вказувати на раптову зміну думки або контраст у висловленні. Той, хто говорить, описуючи суп як «*était peut-être*

un peu trop salée», демонструє сумнів чи відсутність абсолютної впевненості у своєму утвердженні. Таким чином, у даному контексті вживання модалізатора «*peut-être*» означає часткову невпевненість або можливий сумнів щодо оцінки смаку супу.

2.2. *On aurait bien fait peut-être de prendre, au dessert, un petit verre de vin de Bourgogne australien...* (Можливо, було б непогано випити на десерт невеликий келих австралійського бургундського вина...) – *Eugène Ionesco, «La Cantatrice chauve»* [112, с. 3];

У даному контексті вираз «*peut-être*» вказує на можливість або припущення, а фраза «*aurait bien fait de*» висловлює жаль чи сумнів щодо певного рішення, вказуючи на те, що взяття вина могло б бути гарною ідеєю, але необхідність цього невизначена. Таким чином, автор висловлює невпевненість чи відому міру коливань щодо правильності, чи доречності прийняття цього рішення у цій ситуації.

2.3. *Je dois donc vous enseigner, si vous tenez vraiment à vous présenter au doctorat partiel...* (Отже, я маю навчити вас, якщо ви справді хочете отримати неповний докторський ступінь...) – *Eugène Ionesco, «La Leçon»* [113, с. 14];

У цьому випадку використання модального дієслова *devoir* вказує на елемент обов'язковості або необхідності, але з натяком на можливість коливань або сумнівів у мовця. «*Je dois*» підкреслює відповідальність або обов'язок того, хто говорить, однак наявність модального дієслова може вказувати на деякий сумнів або невизначеність у виконанні цього обов'язку. На додаток, фраза «*si vous tenez vraiment*» відображає замітку про значущість чи щирість бажання співрозмовника, що також може внести елемент невизначеності у контекст навчання чи викладання.

2.4. *Demain, quand je croirai me réveiller, que dirai-je de cette journée?* (Завтра, коли я прокинуся, що я скажу про цей день?) – *Samuel Beckett, «En attendant Godot»* [106, с. 128];

Використання дієслова *croire* підкреслює прив'язку до майбутнього часу та висловлює можливий сумнів чи коливання щодо оцінки дня, який ще не

настав. Разом з тим, розглядаючи контекст оцінки дня, вираз «*je croirai me réveiller*» також демонструє елемент невизначеності. Речення показує часткову невпевненість щодо оцінки ситуації, що належить до майбутнього часу.

2.5. *Je crois qu'elle est blanche, monsieur.* (Я думаю, це біле, сер.) – *Samuel Beckett, «En attendant Godot»* [106, с. 130];

У цьому контексті використання дієслова *croire* вказує на відомий захід впевненості чи ймовірності, але з можливою невизначеністю чи коливанням в оцінці. Цей вислів може передавати авторове суб'єктивне ставлення до описуваної ситуації, де той, хто говорить, передбачає, але не стверджує з повною впевненістю, що об'єкт є білим. Таким чином, речення також належить до виразів з частковою невпевненістю, що характеризується деякими коливаннями чи сумнівами щодо оцінки ситуації.

2.6. *Votre âme, à l'heure qu'il est, serait terrorisée par un abject repentir.* (До цього часу ваша душа була б у жаху від презирливого каяття) – *Jean-Paul Sartre, «Huis-clos»* [114, с. 124];

Використання Умовний спосіб – II дієслова *être* і вираз «*à l'heure qu'il est*» вказують на можливість, що автор представляє стан вашої душі в певному контексті часу, але з невизначеністю чи сумнівом у точності цього твердження. Таким чином, це речення свідчить про деяку невпевненість у твердженні.

2.7. *Ça ne serait pas une mauvaise idée, je ne verrais plus leurs visages.* (Це була б непогана ідея, я б більше не бачив їхніх облич.) – *Jean-Paul Sartre, «Huis-clos»* [114, с. 130].

Використання Умовний спосіб – II дієслова *être* вказує на можливу рекомендацію або пораду, але з невизначеністю чи коливанням в оцінці. Той, хто говорить, представлений як перша особа, позбавляється можливості бачити обличчя інших людей і вважає це гарною ідеєю. Однак його висловлювання містить елемент коливання та невизначеності.

3. До третьої групи, що відображає повну невпевненість, входять граматичні засоби, зокрема умовний спосіб – II, а також перша особа однини дієслова *croire*, яке має специфічний семантичний елемент, пов'язаний із

точкою зору. Що стосується лексичних засобів, то сюди належить вираз *il est douteux* та подібні формулювання, де основна ідея зосереджена на значенні прикметника *douteux*, цей прикметник передає семантичну ознаку абсолютної невпевненості мовця в наданій інформації..

3.1. *Il me semble que par elle je suis entrée dans la vie d'un façon équivoque et que sa maternité n'est qu'une complicité qui nous lie* (Мені здається, що через неї я ввійшов у життя таким чином, що її материнство - це лише змова, яка нас пов'язує) – *Jean Giraudoux, «Electre»* [110, с. 113];

Речення демонструє невизначеність і сумніви того, хто говорить з приводу того, як він сприймає певні події та відносини. Вираз «*Il me semble*» вказує на суб'єктивну думку того, хто говорить і його невизначеність щодо того, що відбувається, він висловлює сумніви щодо ситуації, натякаючи на двозначність і складність ситуації, що відбивається у його слова.

3.2. *La dix-septième, je crois, était brisée.* (Сімнадцята, мені здається, була зламана.) – *Jean-Paul Sartre, «Huis-clos»* [114, с. 122];

Використання особистого займенника *je* і дієслова *croire* вказує на суб'єктивну думку або припущення того, хто говорить, що не є абсолютною істиною. Цей вислів сумніву також підкреслюється використанням пасиву «*était brisée*», який вказує на минулу дію без чіткої вказівки на виконавця. Таким чином, речення передає повну невпевненість того, хто.

3.3. *Mais celui-ci nous reste, et pour longtemps, je crois, car sa petite âme est coriace.* (Але цей залишається з нами, і надовго, я думаю, тому що його маленька душа жорстка.) – *Jean-Paul Sartre, «Huis-clos»* [114, с. 242];

Використання виразу «*je crois*» відображає суб'єктивну думку того, хто говорить про те, що описаний об'єкт залишиться з ними на довгий час, пов'язуючи це з особливостями його душі. Той, хто говорить висловлює свої припущення та сумніви щодо цього факту, підкреслюючи відсутність повної впевненості.

3.4. *Toi aussi, tu me crois fou.* (Ти теж думаєш, що я божевільний.) – *Albert Camus «Caligula»* [107, с. 53];

Використання виразу «*tu me crois fou*» вказує на суб'єктивну думку того, що говорить про те, що адресат вважає його божевільним. Дієслово *croire* виражає невизначеність і необов'язково є фактом. Це говорить про те, що той, хто говорить, відчуває або передбачає сумніви в думці адресата про його психічний стан.

3.5. *Il me semble qu'on devrait entendre le tic-tac.* (Мені здається, що ми повинні чути тік-так.) – *Samuel Beckett, «En attendant Godot»* [106, с. 64];

Конструкція «*Il me semble*» вказує на невизначеність та небажання стверджувати щось однозначно, а скоріше на припущення чи сприйняття особистої точки зору.

3.6. *Mes parents voudraient bien, si vous croyez que cela est possible en si peu de temps, ils voudraient bien que je passe mon doctorat total.* (Мої батьки хотіли б, щоб я, якщо ви вважаєте це можливим у такий короткий термін, узагалі здав докторську дисертацію.) – *Eugène Ionesco, «La Leçon»* [113, с. 4];

Використання «*si vous croyez que cela est possible*» вказує на сумніви того, хто говорить щодо реальності або можливості ситуації. Той, хто говорить, вказує на те, що підсумковий результат його дій залежить від переконань іншої особи, про що свідчить використання «*si vous croyez*». В цілому, це речення виражає почуття невпевненості з боку того, хто говорить

3.7. *Il me semble que j'ai passé une vie entière à m'interroger, et puis quoi, l'acte était là.* (Мені здається, що я провів ціле життя, розпитуючи себе, і що ж, дія відбулася) – *Jean-Paul Sartre, «Huis-clos»* [114, с. 80].

Вираз «*Il me semble*» вказує на суб'єктивну думку того, хто говорить, щодо якого він відчуває невпевненість. Він висловлює свої сумніви щодо того, скільки часу він витратив на рефлексію, а також оцінює кінцевий результат своїх дій, що є ознакою повної невпевненості.

4. Четверта група, подібно до першої, виражає абсолютну впевненість, але має абсолютно протилежний зміст, коли особа відсутня. У цій групі використовуються дієслово *être* у теперішньому часі дійсного способу та

лексичне вираження *il est évident*. Варто зазначити, що існує багато синонімів із аналогічним лексичним значенням.

4.1. *A vrai dire, chère Madame, moi non plus je ne m'en souviens pas, mais il est possible que nous nous soyons aperçus là, et si j'y pense bien, la chose me semble même très possible!* (По правді кажучи, шановна пані, я теж цього не пам'ятаю, але не виключено, що ми там бачилися, і якщо подумати, то це навіть здається дуже можливим!) – *Eugène Ionesco, «La Cantatrice chauve»* [112, с. 10];

Речення передає унікальну динаміку парадоксальної впевненості та невпевненості. Перша частина речення висловлює відсутність пам'яті у того, хто говорить, і невпевненість «*moi non plus*». Проте далі у реченні з'являється впевненість у можливості події, яка виражена фразою «*mais il est possible*». Таким чином, речення поєднує в собі як елементи невизначеності та сумніву, так і впевненості у можливості події, що відбулася, створюючи унікальний контраст у висловленні думок того, хто говорить.

4.2. *Nous sommes sûrement passés par cette porte; l'un d'eux me tenait dans ses bras, j'avais les yeux grands ouverts et je pleurais sans doute ...* (Ми, напевно, пройшли через ці двері; один з них тримав мене у своїх обіймах, мої очі були широко розплющені, і, мабуть, я плакав...) – *Jean-Paul Sartre, «Huis-clos»* [114, с. 121];

Вираз «*sûrement*» вказує на впевненість у дії, що виконалася, у той час, як «*sans doute*» належить до невизначеності або припущення щодо дії.

4.3. *Vous avez toléré que je me perde, vous m'avez laissé courir tout droit vers la baignoire du roi, la hache à la main - et sans doute vous léchiez-vous les lèvres, là-haut, en pensant que l'âme du pécheur est délectable.* (Ви дозволили мені заблукати, ви дозволили мені бігти прямо в царську лазню з сокирою в руці - і, без сумніву, ви облизували там свої губи, думаючи, що душа грішника чудова.) – *Jean-Paul Sartre, «Huis-clos»* [114, с. 197];

Речення передає впевненість, але в контексті, протилежному позитивному змісту, а вираз «*sans doute*» вказує на невизначеність або припущення щодо дій

того, хто говорить, створюючи контраст між впевненістю в діях і можливим негативним результатом.

4.4. *Une tendresse vous envahit, vous submerge, la variété de tendresse des batailles: on est tendre parce qu'on est impitoyable; ce doit être en effet la tendresse des dieux.* (Ніжність вторгається у вас, занурює вас у себе, різноманітна ніжність битв: ми ніжні, тому що ми безжальні; це, мабуть, ніжність богів.) – *Jean Giraudoux, «La guerre de Troie n'aura pas lieu»* [111, с. 21];

У даному контексті вираз «*ce doit être en effet*» відображає впевненість автора з зовсім протилежним сенсом, протиставляючи один одному дві протилежності «*tendresse – impitoyable*».

4.5. *Vous qui tenez boutique de vertu, qui rêvez de sécurité comme la jeune fille rêve d'amour, qui allez pourtant mourir dans l'effroi sans même savoir que vous avez menti toute votre vie, vous vous mêleriez de juger celui qui a souffert sans compter, et qui saigne tous les jours de mille nouvelles blessures?* (Ви, хто високо цінує чесноту, хто мріє про безпеку, як юна дівчина мріє про кохання, хто, тим не менш, збирається померти в жаху, навіть не підозрюючи, що все життя брехав, - невже ви візьмете на себе сміливість судити того, хто безмірно страждав і щодня спливає кров'ю з тисячі нових ран?) – *Albert Camus, «Caligula»* [107, с. 172—173];

Речення складається з двох частин, в першій все описується з абсолютною впевненістю, після автор використовує вираз «*pourtant*» за яким слідує вже друга частина речення, яка передає абсолютну впевненість, але модифікує її з протилежним змістом, що дозволяє оцінити контраст у сенсах.

4.6. *Tout cela est très clair et très légitime. Pour la plupart des hommes, ce serait même évident. Pas pour toi, cependant. Tu es intelligent et l'intelligence se paye cher ou se nie.* (Все дуже зрозуміло та дуже законно. Для більшості чоловіків це навіть очевидно. Але не для вас, однак. Ти розумний, а за інтелект доводиться платити високу ціну, бо інакше його не визнають.) – *Albert Camus, «Caligula»* [107, с. 148];

Використання дієслова *être* в теперішньому часі дійсної застави в «*Tout cela est très clair et très légitime*» і «*Tu es intelligent*», передає впевненість і факт, однак використання «*évident*» і «*cependant*» висловлюють протилежність твердженням, зі зворотним змістом, про ясність і очевидності для більшості людей, що передає контраст і підкреслює індивідуальний виняток у даному контексті. Таким чином, застосування даних лексичних засобів у реченні посилює його емоційну та смислову насиченість, викликаючи роздуми про ціну та наслідки володіння інтелектом.

4.7. – *Mais j'admire que votre passion pour l'art vous conduise à échanger des coups. – Certes. Mais Caligula me disait qu'il n'est pas de passion profonde sans quelque cruauté.* (Але я захоплююсь тим, що ваша пристрасть до мистецтва змушує вас обмінюватися ударами. Звісно, це так. Але Калігула казав мені, що не буває глибокої пристрасті без жорстокості.) – *Albert Camus, «Caligula»* [107, с. 82].

Вираз «*Certe*» виражає відтінок упевненості в тому, що твердження «*Mais j'admire que votre passion pour l'art vous conduise à échanger des coups*» є фактом чи істиною. А використання дієслова *être* у теперішньому часі дійсного способу у поєднанні з виразом «*qu'il n'est pas de passion profonde sans quelque cruauté*» підкреслює категоричність твердження про зв'язок пристрасті з жорстокістю. Таким чином, використання даних лексичних засобів у реченні висловлює впевненість, але разом з цим підкреслює протилежність факторів пристрасті та жорстокості.

Висновки до розділу 2

Категорія епістемічної модальності розглядається як складна функціонально-семантична система, де основним елементом виступає ступінь впевненості або невпевненості мовця в його висловленні. Ця категорія є об'єктивною, коли відображає ставлення мовця до загальної картини світу, і суб'єктивною, коли стосується його оцінки конкретної інформації.

Граматичні та лексичні елементи слугують формами епістемічної модальності, через які виявляється ставлення мовця до реальності. Ці засоби в різному контексті не є тотожними та можуть бути класифіковані на чотири основні групи, виходячи з рівня впевненості або невпевненості, а також вірогідності чи невірогідності.

У драматичному дискурсі автор за допомогою цих засобів демонструє власне ставлення до реальності, а також ставлення персонажів до навколишнього світу. Для цього письменник використовує широкий спектр модальних маркерів, які виражають рівень впевненості або невпевненості, вірогідності чи невірогідності.

Епістемічна модальність може бути виражена у конкретних висловленнях, але для глибшого розуміння наміру автора важливо враховувати як ситуацію, так і контекст.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Модальність - це логічна категорія, яка може бути явно або неявно присутня в судженнях. Універсальність цієї категорії полягає в тому, що вона охоплює майже всі сфери інтелектуальної та практичної діяльності людини. Модальність стала об'єктом наукових досліджень у галузі лінгвістики, філософії, логіки, дидактики. Вона включає в себе такі поняття, як протиставлення ствердження і заперечення, реальності та нереальності, довіри і недовіри, визначеності і невизначеності, а також твердження і питання або наказу.

В категорії модальності існує бінарна опозиція між об'єктивністю і суб'єктивністю. Об'єктивним є ставлення мовця до реальності, тоді як довіра до інформації відображає його суб'єктивний погляд.

Загальні дослідження цієї категорії призвели до визнання її трихотомічної природи. Учені виділяють три підкатегорії модальності: алетичну, епістемічну та деонтичну. Алетична модальність вказує на реальність або нереальність змісту висловлення; епістемічна розрізняє вірогідність та невірогідність; деонтична оцінює висловлення з точки зору дозволеності або недозволеності.

Лінгвістична модальність найбільше наслідує логічну природу модальності. Вона знаходить своє відображення у граматичних формах дієслова. У французькій мові категорії стану, темпоральності та аспектуальності тісно пов'язані, що викликає дискусії серед науковців щодо кожної з цих граматичних категорій.

Модальність у висловленні також передається через маркери модальності або модалізатори, які представлені різноманітними прислівниками, прикметниками, фразами та вставними реченнями. Завдяки цьому класу модалізаторів проявляється подвійна природа модальності: модалізатор може стосуватися лише предиката – лексична модальність або ж усього висловлення – прагматична модальність.

Епістемічна модальність тісно пов'язана зі знаннями мовця про навколишній світ, а також з його довірою або недовірою як до дійсності, так і до інформації, представлені в висловленні. Концептуальні аспекти епістемічної вірогідності факту включають наявність, передбачуваність та можливість або неможливість, що може бути частковою чи тотальною. Епістемічна модальність може бути як об'єктивною, так і суб'єктивною. Об'єктивна епістемічна модальність здійснюється через граматичні форми дієслова в Умовному способі I та II. Суб'єктивна ж модальність відображається через конкретні лексичні модалізатори.

У драматичному дискурсі епістемічна модальність виявляється у певних комунікативних ситуаціях, які підтверджуються в більш широкому контексті. У трихотомічному співвідношенні між висловленням, ситуацією та контекстом кожен з цих елементів виконують свою функцію та відображають авторську інтенцію залежно від загального змісту твору. Засоби втілення авторських задумів, ідей, які є модально маркованими, аналізуються з точки зору наявності в них конкретних модалізаторів (*heureusement, bien sûr, peut-être, peu probable, sans doute, faut croire, dommage, paraît-il et d'autres*), граматичних форм дієслів, які виражені Умовними способами I та II, враховуючи ситуації і контекст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арешенкова-Левченко. О. Ю. Модальні слова як стилістичний ресурс рекламного дискурсу. URL: <http://surl.li/wcobsx> (дата звернення: 10.02.2024).
2. Бабенко В. М. Художній переклад: історія, теорія, практика: навчальний посібник. Кіровоград. 2007. С. 325.
3. Бацевич Ф. С. Термінологія комунікативної лінгвістики: аспекти дискурсивного підходу. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Львів. 2002. Серія: Проблеми української термінології. № 453. С. 30—34.
4. Белова А. Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Іноземна філологія. Київ. 2002. № 32—33. С. 11—14.
5. Біленко Т. Античний дискурс і статус діалогу. Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філософія. Дрогобич. 2013. № 31. С. 134—147.
6. Брехт Б. Про мистецтво театру: збірник. Київ, Мистецтво, 1977.
7. Бричко А. С. Семантичні і комунікативно-прагматичні особливості модальних одиниць впевненості/невпевненості у французькій мові: дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1989. 191 с.
8. Бріцин В. М. Когнітивні аспекти теорії модальності. Київ, Мовознавство, 2013. № 2—3. С. 128—148.
9. Варенко Т. К. Мовні засоби вираження модальності у жанрі фентезі (на матеріалі романів С. Мейер). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Лінгвостилістика і лексикологія. Харків. 2012. № 1022. С. 136—140.

10. Васильєва Н. М. Піцкова Л. П. Французька мова: теоретична граматика. Київ, Лист Нью, 2004. С. 241.
11. Васильєв Л. Г. Текст та його розуміння: учбовий посібник. 1991. С. 159.
12. Войналович Л. П. Модальність як багатоаспектна лінгвістична категорія. URL: <http://surl.li/kkbynq> (дата звернення: 09.09.2024).
13. Войтенко Л. І. Художня література як форма комунікації. Одеса. 2020.
14. Вороніна М. Ю., Нестеренко О. І. Комплексний аналіз засобів вираження епістемічної модальності у художньому франкомовному дискурсі. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. 2023. № 98. С. 15—20.
15. Вус Н. Й. Модальність та її трактування у працях дослідників. Слов'янський збірник. Одеса. 2006. № 12. С. 128.
16. Гончарук А. Ю. Лексико-граматичні засоби вираження модальності у китайській та українській мовах: зіставний аспект. URL: <http://surl.li/netрах> (дата звернення: 09.09.2024).
17. Гончарук О. В. Епістемічна функція вставлених конструкцій раціональної оцінки та засоби її вираження. URL: <http://surl.li/hhwwrh> (дата звернення: 10.09.2024).
18. Гринишина М. О. Дискурс реалізму в українській театральній культурі кінця XIX – початку XX століття: дис. ...д-ра наук. Київ, 2009.
19. Гринишина М. О. Театр української драматургії: Українська сучасна та класична п'єса на сценах театрів у 1930-х рр: монографія. Інтертехнологія. 2006. С. 290.
20. Гринишина М. О. Шляхи класики в драматичному театрі України XX – початку XXI ст. (на прикладі сценічної історії «Камінного господаря» Лесі Українки). Вісник Львівського університету. Мистецтвознавство. Львів. 2005. № 5. С. 72—83.

21. Гришина О. Д., Статкевич Л. П. Способи вираження модальності в англійській та українській мовах. Вчені записки. 2020. №4. С. 40—45.
22. Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І., Теремко В. І. Літературозначий словник-довідник. Київ. 1997.
23. Демчук Т. Г. Літературний дискурс, драматургічний дискурс та кінодискурс у системі арт-дискурсу. URL: <http://surl.li/aqrssd> (дата звернення: 19.07.2024).
24. Дискурс у літературі і мистецтві. Драматургія. Основні прикмети творів драматичного роду. URL: <http://surl.li/hoqbgz> (дата звернення: 19.07.2024).
25. Закалюжний Л. В. Новітня театрознавча парадигма та родожанрові трансформації в сучасній драматургії. Київ. 2015. № 32. С. 134—144.
26. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ, Юніверс, 2003.
27. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу. (аспектний переклад): підручник. Вінниця, Нова Книга, 2003. С. 448.
28. Кость С. Семантико-теоретичний аналіз функціонування терміна дискурс. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія: Проблеми української термінології. Львів. 2010. № 675. С. 121—124.
29. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ. 2006. С. 463.
30. Кочерган М. П. Зіставне мовознавство і проблема мовних картин світу. Мовознавство. 2004. № 5—6. С. 12—30.
31. Кочерган, М. П. Вступ до мовознавства: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ. 2000.
32. Красненко О. Модальні засоби вираження припустимості, можливості, необхідності та сумніву (на матеріалі французьких текстів із міжнародних відносин). Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. 2013. С. 175—180.
33. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики: монографія. Київ. 1959. С. 105.

34. Лихолай Г. Л. Когнітивно-семантична концептуалізація метазнання в сучасній німецькій мові. Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки. Суми. 2004. № 4. С. 27—32.
35. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків. 2012. С. 11—13.
36. Маслова Т. Б. Особливості наукового тексту та дискурсу. Мова та література у полікультурному просторі: праці міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25–26 січня 2013 р.). Львів, 2013. С. 92—96.
37. Ніка О. Теорія модусу в сучасній лінгвістиці. Київ, Українська мова, 2017. № 2. С. 19—28.
38. Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах: дис. ... канд. філ. наук. 2005. 195 с.
39. Особливості художньої мови в драмі. URL: <http://surl.li/ycndvc> (дата звернення: 01.08.2024).
40. Подковирофф Н. Французьке театральне мистецтво та драматургія другої половини ХХ століття. Закарпатські філологічні студії. Ужгород. 2023. № 32. С. 148—154.
41. Полховська М. В. Просторова інтерпретація екзистенційного речення (на матеріалі ранньомовноанглійських пам'яток). URL: <http://surl.li/ojkwrc> (дата звернення: 03.09.2024).
42. Правдівцева Ю. С. Розкриття функцій модальності під час перекладу англійського тексту. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2014. № 45. С. 308—310.
43. Ралдугіна К. О. Модальність як логіко-філософська та лінгвістична категорія. Вісник Запорізького національного університету. Запоріжжя. 2008. №1. С. 156—161.
44. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків. 2012.

45. Романюк О. С. Дискурс як інтерактивна комунікативна діяльність. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2016. С. 149—152.

46. Савельєва Н. О. Засоби реалізації епістемічної модальності у сучасному англomовному науковому дискурсі. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філологічні науки. 2013. № 12. С. 108—115.

47. Сафонова Н. М. Особливості вираження суб'єктивної модальності діалогічного мовлення. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія. Харків. 2004. № 632. С. 233—237.

48. Сафонова Н. М. Еволюція поглядів на суб'єктивну модальність. Вісник Львівського університету. Серія Філологія. Львів. 2004. № 34(1) С. 74—80.

49. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики): монографія. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2002. С. 392.

50. Ситник І. В. Дискурс в сучасній лінгвістиці. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2020. № 46. С. 123—126.

51. Скибицька Н. В. Епістемічна модальність в англійській мові (діахронний аспект). дис. ... канд. філол. наук. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2004.

52. Скибицька Н. В. Достовірність повідомлення та засоби її оформлення в давньоанглійський період розвитку мови. Збірник наукових статей. Київ. 2001. № 7. С. 226—230.

53. Скибицька Н. В. Модальність і пресупозиція як дві взаємодоповняльні категорії речення (на матеріалі англійської мови). Збірник наукових статей. Київ. 2002. № 8. С. 309—316.

54. Скибицька Н. В. Модальність та достовірність висловлювання. Збірник наукових статей. Київ. 2001. № 6. С. 194—197.
55. Скибицька Н. В. Очевидність і епістемічна модальність у комунікативно-прагматичному аспекті. Київ. 2002. №6. С. 198—204.
56. Скибицька Н. В. Роль прислівників у вираженні епістемічної модальності. Київ. 2002. №7. С. 455—462.
57. Скибицька Н. В. Способи дії та епістемічність умовних речень у ранньоанглійський період розвитку мови. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Іноземна філологія. Київ. 2002. № 32—33. С. 14—16.
58. Смущинська І. В. Модальність французького художнього тексту: типи та засоби вираження: автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2003. 39 с.
59. Сорошук Ю. В. Категорія модальності в сучасному англomовному авторському дискурсі (на матеріалі творів Дена Брауна та Ніколаса Спаркса). Актуальні проблеми філології. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці. 2016. С. 90—92.
60. Стелюк М. А. Особливості граматичних форм на позначення модальності в корейській мові та відтворення їх значень у перекладі з корейської мови на українську. Київ. 2019. С. 10—20. URL: <http://surl.li/uckehb> (дата звернення: 25.08.2024).
61. Тарасенко К. Засоби епістемічної модальності як прояв мовної особистості персонажів у романі А. Мердок «Замок на піску». Збірник наукових статей здобувачів вищої освіти факультету іноземної філології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Харків. 2020. № 2. С. 416—419.
62. Телеки М. М. Наукові погляди на статус модусу в структурі речення. Вісник Запорізького національного університету. Серія: Філологічні науки. Запоріжжя. 2008. № 1. С. 219.

63. Ткаченко О. О. З досвіду дослідження синонімії французьких дієслів у соціальному контексті. Київ, Мовознавство, 1989. № 4; С. 14—20
64. Ткачук В. М. Категорія суб'єктивної модальності: монографія. Тернопіль. 2003. С. 240.
65. Трохимчук О. В. Психоаналітичний метод З. Фрейда в контексті філософії діалогу М. М. Бахтіна: літературознавча проекція. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки. Житомир. 2020. № 1. С. 167—171.
66. Фесенко В. Новітня французька література: навчальний посібник. Київ. 2015. С. 273.
67. Фоміна Л. В. Методичні рекомендації з дисципліни «Особливості перекладу художніх творів. Дніпровський Державний ВНЗ «Національний гірничий Університет». Дніпро. 2015. С. 164.
68. Французька література другої половини 20 ст. Школа «нового роману». URL: <http://surl.li/yqkbfu> (дата звернення: 30.07.2024).
69. Французький театр першої половини 20 ст. URL: <http://surl.li/skosaj> (дата звернення: 30.07.2024).
70. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ, Либідь, 2007.
71. Чередниченко О. І., Коваль Я. Г. Теорія і практика перекладу. Французька мова: підручник. Київ, Либідь, 1995. С. 319.
72. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. Харків. 2005. С. 105—117.
73. Шило С. Поняттєві сфери термінів для номінації спонукальної модальності. Актуальні питання гуманітарних наук. 2017. № 17. С. 162—165.
74. Шилюк В. В. Класифікації засобів вираження позиції мовця в усній комунікації: порівняльний аналіз. Вісник Житомирського державного університету. Серія: Філологічні науки. Житомир. 2015. № 2. С. 302—308.
75. Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення: монографія. Чернівці, Рута, 2002. С. 272.

76. Шнуровська Л. Класифікація типів модальності: функціонально-семантичний підхід. Київський національний лінгвістичний університет. Київ. 2017.
77. Шепель Ю., Гончарова М. Поняття модальності та мовних засобів її вираження в англійській мові. *Journal «Ukrainian sense»*. 2022. С. 186—196.
78. Якобсон Р. Лінгвістика і поетика. Слово. Знак. Дискурс: антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів. 1996. С. 357—377.
79. Янкович М. В. Поняття дискурсу в гуманітарних науках та визначення терміна «дискурс» в лінгвістиці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2015. С. 123—126. «» —
80. Badir S. La typologie sémiotique des modalités. Une mise au point. *Semiotica*. 2020. № 234. P. 79—101.
81. Bally C. *Linguistique générale et linguistique française*. Berne. 1994. P. 446.
82. Barbet C. Devoir et pouvoir, des marqueurs modaux ou évidentiels? *Langue française*. 2012. № 173. P. 49—63.
83. Caudal P. Relations entre temps, aspect, modalité et évidentialité dans le système du français. *Langue française*. 2012. № 173. P. 115—129.
84. Costa J.-A. L'enseignement de la modalité linguistique en primaire – des voies méthodologiques possibles et souhaitables. *Bellaterra Journal of Teaching, Learning Language, Literature*. 2019. № 12. P. 59.
85. Dendale P., Bogaert J. Réflexions sur les critères de définition et les problèmes d'identification des marqueurs évidentiels en français. *Langue française*. 2012. № 173. P. 13—29.
86. Ducrot O. *Présentation de la théorie des blocs sémantiques*. Paris, 2016. URL: <http://surl.li/ohdkkc> (дата звернення: 30.08.2024).
87. Dufour C. *L'Histoire de France pour ceux qui n'aime pas ça*. Paris. 1974. P. 240.

88. Gosselin L. Le statut du temps et de l'aspect dans la structure modale de l'énoncé. *Syntaxe et Sémantique*. Caen, Presses Universitaires de Caen, 2018. № 2. P. 57—80.
89. Grevisse M. *Problèmes de langage*. Paris. 1974. P. 363.
90. Kronning H. Le conditionnel épistémique: Propriétés et fonctions discursives. *Langue française*. 2012. № 173. P. 83—97.
91. Maingueneau D. *Nouvelles tendances en analyse du discours*. Paris. 1987. P. 125.
92. Mauger G. *Grammaire pratique du français d'aujourd'hui*. Paris. 1968. P. 419.
93. Mulder W. Un sens épistémique pour l'Imparfait et le Passé simple. *Langue française*. 2012. № 173. P. 99—113.
94. Nguépi G. V., Ekale K. S. La modalité interrogative dans la linguistique espagnole et française. *Journal de recherche académique*. 2022. № 6. P. 1—11.
95. Querler N. Les modalités en français. *Revue belge de Philologie et d'Histoire*. 2004. P. 643—656.
96. Querler N. *Typologie des modalités*. Caen. 1996. P. 159.
97. Rassel B. *Introduction to Mathematical Philosophy*. Cambridge. 2011. P. 269.
98. Rassel B. *Mysticism and Logic and Other*. Cambridge. 2021. P. 255.
99. Rassel B. *The Problems of Philosophy*. Cambridge. 2015. P. 139.
100. Rossari C. Valeur évidentielle et/ou modale de faut croire, on dirait et paraît. *Langue française*. 2012. № 173. P. 65—81.
101. Saussure L. Modalité épistémique, évidentialité et dépendance contextuelle. *Langue française*. 2012. № 173. P. 131—143.
102. Thue Vold E. *Modalité épistémique et discours scientifique*. Bergen. 2008. P. 387.
103. Vettters C. Modalités et évidentialités dans pouvoir et devoir: typologie et discussion. *Langue française*. 2012. № 173. P. 31—47.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

104. Allais A. Plaisir d'humour. Paris: Le Livre de Poche, 1972. P. 189.
105. Beckett S. En attendant Godot. Paris: Les Editions de Minuit, 1952.
106. Camus A. Caligula. Paris: Gallimard, 1944.
107. Dufour C. L'Histoire de France pour ceux qui n'aime pas ça. Paris: Fayard, 1974. P. 240.
108. Giono J. Regain. Paris: Bernard Grasset, 1970. P. 185.
109. Giraudoux J. Electre. Paris: Bernard Grasset, 1937.
110. Giraudoux J. La guerre de Troie n'aura pas lieu. Paris: Éditions Grasset, 1935.
111. Ionesco E. La Cantatrice chauve. Paris: Collège de Pataphysique, 1950.
112. Ionesco E. La Leçon. Paris: Gallimard, 1954.
113. Sartre J.-P. Huis-clos. Paris: Gallimard, 1947.

АНОТАЦІЯ

Актуальність дослідження полягає в подальшому розвитку категорії модальності в лінгвістичному просторі. Концептуальна основа проявів модальності реалізується в мові, за допомогою якої людина передає свої знання, компетенції та ставлення до світу.

Об'єктом дослідження виступає категорія модальності у франкомовному драматургічному дискурсі.

Предметом дослідження є засоби вираження категорії епістемічної модальності у драматичних творах.

Метою дослідження є виявлення, опис та аналіз засобів вираження епістемічної модальності у франкомовному драматургічному дискурсі.

Результати дослідження привели науковців до визнання трихотомічної природи категорії модальності: алетичної, епістемічної та деонтичної модальностей. Епістемічна модальність, безпосередньо, пов'язана зі знаннями мовця про світ, його довірою чи недовірою до дійсності. Епістемічна модальність у мові знаходить своє вираження у лексичних та граматичних засобах. У сучасному франкомовному драматургічному дискурсі епістемічна модальність проявляється у висловленнях, що реалізуються в конкретних ситуаціях та збагачених контекстах.

Ключові слова: висловлення, епістемічна модальність, контекст, ситуація.

RÉSUMÉ

L'actualité de ce travail de recherche est conditionnée par l'intérêt particulier des scientifiques pour le problème du traitement de la modalité en linguistique. Le fondement conceptuel de l'expression de la modalité trouve sa réalisation en langue comme instrument de communication de l'individu à travers lequel il fait preuve de ses compétences, de ses connaissances et de son attitude envers le monde.

L'objet de la recherche est la modalité dans le discours dramatique francophone.

Le sujet de la recherche est l'ensemble de moyens d'expressions de la modalité épistémique dans les œuvres dramatiques.

L'objectif du travail est de repérer, de décrire et d'analyser les moyens d'expressions de la modalité épistémique dans le discours dramatique francophone.

Les résultats de recherches scientifiques ont mené à la reconnaissance du caractère trichotomique de la nature de la modalité: alétique, épistémique, déontique. La modalité épistémique est à la base de l'attitude de l'énonceur envers le monde extérieur, sa certitude ou non-certitude à la réalité. La modalité épistémique a ses propres moyens d'expression: grammaticaux et lexicaux. Dans le discours dramatique, la modalité épistémique se traduit en énoncés présentés dans les situations concrètes et enrichis par le contexte.

Mots-clés: contexte, énoncé, modalité épistémique, situation.